

चापराज हाडाना नाटकनां

गायत्री,

मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

मंगलानि मारे

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

मंगलानि मारे

वाघजी आशाराम ओझा.

मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

अमदावादमध्ये,

मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

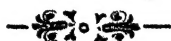
मोक्षपी व्यासमुनिना नाटक

(अथ स्वामिनाम्ना स्वयं स्वामिनाम्ना स्वामिनाम्ना)

ચાંપરાજ હાડો ને સોનરાણીના નાટકના ગાયનો.

મંગળાચરણ.

સર્વપાત્રો. રાગ કલ્યાણ. (ઇંગ્રેજી રાહ)—
 વંદન કરું વિશ્વપતિ, જયજય પ્રભુ જયતું દે.
 જયજય પ્રભુ જય તું દે, સુમતિ સરલ વિજય દે—ટેક.
 ત્રિગુણ રૂપે તું નિયંતા, ત્રિગુણ રહિત તુજે પિતા;
 અકળ કળા સરવ બાપી, સંગલ પ્રદ ગુવરે દે—વંદન.
 નિગમ નેતી નેતી ગાયે, આગમ, સગુણ રૂપે ધાયે;
 ત્રરષિ મુનિ સદા આરાધે, લક્ષ તારો કોઈ ન લે—વંદન.
 તુજ સત્તા પ્રકાશે રવિ, ગ્રંથ નવિન ગુંથે કવિ;
 તુજ કૃપાએ સિદ્ધિ સરવ, પ્રગટ આવી ઉભીરે—વંદન.
 તુજ સત્તા તણે પ્રકાશે, જડ જગ ચિદ્રૂપ ભાસે.—
 અમિત બાતિ પ્રીય તારું, રૂપ સર્વ ગત એ છે—વંદન.
 અમિત આ વિશ્વ માંહી, રચના રચી રમ્ય આહી;
 પ્રાણુલિખિતમાં પૂરેણુ પ્રિતિ, ઇચ્છા તુજ અનૂપ એ—વંદન.

નટી.—(તારબાદ સૂત્રધાર આવેછે, અને કેટલુંક બા-
 વણુ થઈ રહ્યા પછી. નટી તેની આસપાસી નીચેનું ગા-
 થન કરે છે).

(૨)

રાગ.

વૈશાખ માસી વાસન્તિક સમય શાભના; (એ ચાલ.) —
 દંપતિના સ્નેહ ડેરી, અજબ ગાંઠ એક;
 પ્યાર સુખ ઝરણુ બ્યાં, સ્મરણુ દિવનેક;—દંપતિ.ટેક
 વાહ સતી પ્યાર સુંદર, વાહ રમ્ય એહ ધ્યાન;
 કમલ વદની બોલ અવણુ, અમૃત તણું પાન.
 પ્યારીનો પ્રસંગ એક, સ્વર્ગનું ભૂવન;
 વાહ પતિ સ્નેહ રતી, પવિત્ર -હૃદય ટેક. — દંપતિ.
 ત્રાણુ પ્યારીનો વિજાસ, શોભિત વસંતવેલી;
 દ્રષ્ટીએ આહ્વાદ અતી, મનહર કિડા કેલી;
 જીવી આતકને રહે છે, ધન ઘટા પ્યાસ પેલી.
 તેવી ઇચ્છા સતીને રહે, પીયુ મીઠનની છેક.—દંપતિ.

સૂત્રધાર—પ્રીયા તેવોજ દંપતિ સ્નેહ તદ રૂપ.
 ગીતી.

બુંદી કોટા મધ્યે, ચાંપરાજ હાડો ક્ષત્રિ શર;
 સતી તેહની નારી, સોન રાણી શુક પતિ વ્રતે પ્ર.

શ્રી

ચાંપરાજ હાડો ને સોનરાણીનું નાટક.

—૧૭૨—

અંક ૧ લો.

સોનરાણી - (પોતાના પતિ એ દિવસ થયાં આવેલા નથી

તેથી શોકમાં ગમગીન થઈ દાશી પ્રત્યે નીચે પ્રમાણે બોલે છે.)

લાવણી. (દક્ષણી રાહ.)

ચેત નાં પડે દર્શ પીયુ વિનારે—ટેક.

દીન રાત રટું હું નાથ, ન આવ્યા પ્રભાત;

મળતાં કાંત, રહે ન સુખની, સિમારે.— ચેતનાં પડે.ટેક.

બોજન, કેમ કહે દર્શ પીયુ વિનારે;

પ્રાણાધાર, આવેજે વાર, કહે દુદાર,

સોહિ મુંગર, સકલ જન્મ દર્શ પતિનારે.— ચેતનાં પડે.ટેક.

દાસી સુખોંધા— રાગ ઉપરનો.

સજડ સ્નેહ ગાંઠ યોગ્ય દંપતિનારે—ટેક.

શુદ્ધ નીતિ પ્રીતમ, પ્રીતિ, શોભીત સ્થિતિ, ક્ષત્રી રીતી,

એ સરય રીતી સતીનારે—સજડ—ટેક.

કામ પ્રત્યે હતી જેવી પ્રીત રતીનારે.

તેવી પ્રીત, છે અચિત્ત; એક ચિત્ત રાખો નીત;

જેમ નળ દમયંતીરે.

—❦—

સોનરાણી— રાગ માલ.

આ ડોહરે ગુલામ આ ગુલદાવદી ખીતી.—ટેક.

મોગરો ચંપો કેતકી શું શાબિ ચંમેલી.— આ ડોહર.

એકઠાં તું કર બેની, હાર તો ગુંથે;

પ્રાણ પતિ માટે લાવ, કહે હું પ્રીતે.— આ ડોહર.

આ સુંદર આરોપું હાર પીયુને ગજે,

સાશ્વત સેવક મારી યથા, પીયુને મજે.— આ ડોહર.

—❦—

સોનરાણી —

(ચાંપરાજ આવે છે. ત્યારે તેની પ્રત્યે રાણી, કહે છે)

રાગ રાસરાગો.

શુભો પીયુ શરદની બહારકે, ચાંદની જામીરે;
આત્મા અંતઃપુરમાં નાથ, હૃદય ઘણું પામીરે.
વેનો સુંદર ફેરાં પુષ્પ, યુગ્મન કહે પારારે;
તેના હાર પરિધાન નાથ, કરો ન્યારા ન્યારારે,
શિવ ગૌરીનું પુજન આજ, કહે હું ઉમંગેરે;
આપે અંબાજી આયુષ્ય સુખ, શાંતિ પીયુ અંગેરે.
રૂઢુ રૂઢુના અધિક વિલાસ, કરો પ્રભુ મારારે;
વચ્ચાલંકાર ધરો મારા નાથ, શું શોભિત સારારે.
કરો નાવણ હવે પ્રાણ નાથ, સૌ ગંધીક વાનરે;
ચણાદક પાન બહુ પ્રાતે, કહે પછી ધ્યાનરે.
પછો ભોજન નવિન પ્રકાર, કર્યો ઉછરંગેરે;
તે આરોગો રાજજી આપ, બેસી જમે સંગેરે.
પછી ન્યાય નીતિ પ્રજાહિતમાં, પ્રવ્રત થાનરે;
છે આપને પ્રીય અધિક, કચેરીમાં જાનરે.

—ૐૐૐ—

ચાંપરાજ—(પોતાની રાણીનું મધુ, મધુ ગાવું સંભળી
અતિ ખુશાલીમાં નીચેનું વૃત ગાય છે.)

સિખરણી વૃત.

અહો ખારી તારાં મધુરે મધુ સુ આપન થકી,
અતિ હર્ષ માંહે પ્રજ્જ્વિત થયું અંતરે નકી;

(૫)

અહો સાચી પ્રેમી, નિરમલમની શુદ્ધ પ્રમદા.
રહે તારી સંગે મુજ હૃદયનો પ્રેમજ સદા.

— ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ —

પ્રવેશ ૨ જો.

આંખરાજ—(તેના પ્રધાન સાથે રાજનિતિનો હેવાલ પૂછે છે.)
(રાગ બિહાગની ગજલ.) (ઇંદ્રસભામાં ગવાતી દબની)

શુંણ સમીવ શું કર્યું, તેં મજ્યો પ્રહર દીન;
શું તપાસ તેં કર્યોછે, વિસ્તરે પ્રવીણ;
કાલ ન્યાય કેરાં કામ, જે ફેસલ કર્યો,
વાદી પ્રતિ વાદી કેરાં, ચિત્ત કહે ઠર્યો.
જો અન્યાય આરે હાયથી, કંઈ થયો,
પ્રાયશ્ચિત કરવું, ક્ષત્રી ધર્મજો ગયો;
સર્વ બાબતોનું વિગતે, વરણન કરો;
ધર્મ ન્યાય નિતિ વિરુદ્ધ, પગ નહીં ભરો.

— ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ —

પ્રધાનસુમતિ—

અદલ ન્યાય આપનોછે, ખુંદી કાંટા ભૂપ;
સર્વ ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ, આપની અનૂપ;
ધર્મ શુદ્ધ નિર્તિ બાધ, ખાદ્યજો કરે,
વણિક પ્રમાણિક પણે, બંધો આચરે.
થાયછે વિદ્યા લયોમાં, કેળવણી પ્રકાશ;
ધર્મ ન્યાય નિતિ અંથ, વાંચેછે વિલાસ.
હબ્બ, કબ્બ, યત્ત, વિપ્રથી કરાય છે;

વેદ ધર્મે પિત્રીસુર, નૃપ યાયછે.
 સુતિને સ્મૃતિ ધર્મ, પાલના કરે;
 સર્વ પર્ણ નિતિ ન્યાયને, અનુસરે.
 અજ દાન અંધ પેચુને, અપાયછે;
 રોગીને અશક્તની ખબર લેવાયછે.

ચાંપરાજ—એટલું છતાં પ્રધાના, મમ પ્રજા દુઃખી;
 કેમ મેઘ નહીં વરસતા, ધરા સુકી.
 જગતપિતા કેરો કોપ, શું અહીં થયો;
 અરે શું વિરૂઢ માર્ગ, મેં અહિં મૂક્યો.

—ૐૐૐૐ—

સુમતિ—એહ વાતનો ખુલાસો, આપણે ચાલે;
 આપણાથી નહિ થયે તે, સત્ય જો કહે.
 સત્ય વક્તને ખોલાવો, સત્ય તે કહે;
 આવી શંકા આપનીનો, બિદ તે લહે.

ચાંપરાજ—(સુમતિના કહેવાથી, સત્યવક્તને ખોલાવે છે.
 સત્ય વક્ત આવ્યા બાદ ચાંપરાજ નીચે પ્રમાણે પૂછે છે).

રાગ ઉપરનો.

સત્ય વક્ત કહેને કેમ, મમ પ્રજા દુઃખી;
 કેમ મેઘ નથી વરસતા, ધરા સુકી.

સત્યવક્ત. દુમરી.

(કોઈ બાતમેં ટુંક રહી એ ચાલ.)

નથી આચરતો નથી આચરતો, ખરો ધર્મ નથી
 તું આચરતો—ટેક.

(૭)

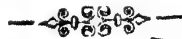
તેથી રાજ તુજ પ્રજા દુઃખીછે, કળિયુગ આવે પ્ર-
વેશ કરતો—નથી. ટેક.

(લાવણી—અધર્મિય મહોખત તોડી, એ રાહ)

સત્યવ્રત -હે ચાંપરાજ (૨) તું આંખ ઉઘાડી દેખ,
અનુભવથી તું વિચાર કરીને સત્ય ધર્મ તું પેખ—ટેક.
જગ રચના જો (૨) કીધી ખુબી કિરતાર,
પ્રાણી સુખના પ્રયોગમાં શી કરણા કરી દયાળ;
જો ચરિત્ર પ્રભુનું (૨) આ જગતદિશે સાક્ષાત,
સુયં ચંદ્ર પ્રાણી પશુ વળી વનસ્પતિની જગત.
એ એક એકમાં (૨) કરતું ખુબ વિચાર,
શક્તિ તેની જાણશે, ખરો ખુબી તું દિલમાં ધાર;
વળી રૈયતમાં (૨) જો કહું તે કર ફેરફાર,
પ્રસન્ન તવ જગદિશ થશેને, નહિ સંદેહ લગાર.
જો વહેમી પંથ (૨) આ જગત વિશે રાજન,
નાબુદ સર્વે તે કરો, જોડ જગકર્તામાં મન;
સહુ પાળે નીતિ (૨) ને સદાચાર શુભ મન,
ખરો એ નૃપ ધર્મ છે, મમ વચન સુણો રાજન.
સ્રી કેળવણી (૨) થઈ તુજ દેશમાં લોપ,
એ અહિત છે પ્રજા તારું, કિરતારે કિંધા કોપ;
વળી બાળ લગ્ન (૨) ની રીત ચલાવે ચોટ,
નખળી રૈયત નીપજેછે, એ મોટીછે ખોટ.
વળી નાર વિધવા (૨) લધુ વયમાં જો ચાપ.
જાતી બંધનથી કરી, બાળાબાવ એજે બાપ,

(૯)

જે સુખ આપ્યું (૨) જગદિશે હાથો હાથ;
તેને ફેંકી દીધો તમે તો કંપેછે દિનાનાથ,
તુજ રૈયતમાં (૨) કન્યા વિક્રય બહુ થાય.
માંસ પુત્રીનું વેચ્યાવત્. વૃદ્ધ ગ્રાહકન ત્યાં જાય,
તે પૈસો લઈ (૨) મા બાપો પ્રીતે ખાય;
એ ઉગ્ર કોપ ક્યારે સમ, પ્રભુ તણો શુણો હે રાય,

(પ્રભુ મહેર કરો હમ ઉપર. એ રાહ.)

નીજ શરીર સુખમાં, તું કાઢે છે બહુ કાળ;
રૈયતની લેતો નથી, પુરે પુરી સંભાળ.—નીજ શરીર—ટેક.
આ રાજ મળ્યું તે, નીજ કમાઈ તું ન જાણ,
દેખ રેખ માટે પ્રભુએ, મુક્યોછે નિરવાણ;
તુજ તીર્ણેરી લક્ષ્મી રૈયત, સુખમાં તું નાંખ,
રૈયત રાજી ન હોય તો, નરકે થઇશ નિપાત.
ધમરના ધરથી નથી, રૂંક કોઈ રાય,
એવા હક જગત વિશે, બળ કળે બંધાય;

અનલ.

(ઈંદ્રસભાના ઢાળની)

આંપરાજ—સત્ય વક્ત સત્ય કહે, દેશ હિતે વિચાર;
અમલ ન આવે હુંથી, વર્વમાન કાળ.
સુમતિ—એમાં કંઈ કામ નથી, શુંણો હે રાજન;
સત્ય વક્ત જેવા પાસે, રાખો સભા જત.

(૯)

આંખરાજ—લેવી તો પ્રતિજ્ઞા મારે, કહું એ ફેરફાર;
પ્રીતે સત્ય વક્ત કેરાં, વચન પાળું સાર.
મારી એ પ્રતિજ્ઞા, ન જીવતાં ફેરે;
આદરો પ્રયત્ન એવું, સચીવ તું ખરે,
(અતુરદાસ ખારોટ વરસાદની ખુશ ખબર કચેરીમાં આપે છે
હુમરી.

(જમુના તટ બંધી બાજ રહી. એ રાગ)
અતુરદાસ—વરસાદ ચડ્યો, વરસાદ ચડ્યો;
રાજ યોગરદમ વરસાદ ચડ્યો.—ટેક.
પુન્ય પ્રતાપ એકા એક ક્યાંથી,
આવીને રાજ અત્રે પડ્યો.
વૃત્તિને રાજ થઈ હોય તારી,
રાખજે એહ વિચાર ખરો. વરસાદ.

— ❦ ❦ ❦ —
ગજસ.

(ઈંદ્રસભાની ઠાળની).
સુમતિ પ્રધાન—અતિ ગંભિર અર્થ છે, આ સત્ય વક્ત માંય.
રાજ એહ પુન્ય થકી, મેઘ દ્રષ્ટે થાય;

— ❦ ❦ ❦ —
આંખરાજ—હો ઇનામ હો ઇનામ, હો બક્ષીસ પુર;
સુમતિ—હુકમ મૂજબ વચ્ચે આદી, આપહું હજુર.

— ❦ ❦ ❦ —
(અતુરદાસ ખારોટને તથા, સત્ય વક્તને ઇનામ આપી
મિલકતે કરે છે.)

(૧૦)

પ્રવેશ ૨ જો.

સોનશણી—(પોતાનો પતિ દિલ્લી જાય છે તેથી ઉદ્ગ્રા-
સી યુક્ત બોલે છે.)

ગજન.

(છંદ્રસબાની ઠાળની).

દાસી તું જાણેં હવે, આવ્યા તે ૭ માસ;
કાલ રાજા જાયે દીલ્લી, પાદશાહની પાસ.
નોકરી છ માસની, કરવી પડે છે ત્યાં;
પુનરે દર્શન પતિનાં, થાય તારે થાય.
મારો પતિવૃત્ત ધર્મ, તુંથી નથી અજાણ;
દુઃખ આ અથાગ દાસી, કેમ મટે પ્રમાણ.

આશાગોડી.

શુંગાર શું હવે સજીએ,
સુંણરે દાસી શુંગાર શું હવે સજીએ.
સુવસ્ત્રાલંકાર પીચુ જો વિદેશે,
વેરી પિકારી સમજીએ. સુંણ.
સંગત સાહીત્યો ફર મુકે જઈ,
મિષ્ટાનપાન હવે તજીએ. સુંણ.
કહણ પતિવૃત્ત ધર્મ છે મારો,
એક ચિતે હરિ જાજીએ. સુંણ.

— ❦ —

દાસીસુબોધ—પુત્રનો પ્રતાપ બાઈ, મુગલ રાજનો;
જેથી કૃત્રીઓને ત્રાસ, એહ તાજનો.

(૧૧)

વિર પુરુષ છે રાજન, અતિ પરાક્રમી;
વખત આ વિચારી રહ્યા, મુગજને નમી.
એક સમશરે જો, બજાવે આપ નાથ;
એક વખત દીક્ષી શહેર, કરે ક્ષત્રી હાથ.
પણ અકબ્બર છે મહા, વિવેકી ભુપાલ;
ક્ષત્રી સાથ ક્ષત્રી વટ, રાગેછે સંભાળ.
તેથી મિત્ર તુલ્ય ક્ષત્રી, વરતે તેની સાથ;
પ્રીતિ દિક્ષી તખ્તપતિ, દેખાડે અગાધ.

ગજલ.

સાંનરાણી—ખાનપાન વિધી દાસી, વિરહી આ છ માસ;
કરછ તેમ કરજે હવે, ચિત્ત થયું ઉદાસ.
કુમ કુમ આ દર્શ દાસી, જા અહીંથી લઈ;
મુગજ નોકરીની વેળા પીયુ મારાની યઈ.

— ❦ —

આંખરાજ—(પોતાની રાણી પાસે આવી નીચે પ્રમાણે બોલે છે)
મુંજ પ્રીયાએ દિવસ બાર, બાકી આ છ માસ;
દિક્ષી પહોંચવું છે મારે, થઈશ ના ઉદાસ.
ખાનપાન તજીશ નહીં, હઠ ન કરીએ નાર;
શરીર તુજ તવાય છે, હું આવું છું જે વાર.
માટે મારા સમજે તજ વું ધર્જને બાજરી;
ફકત જવાર છાસથી, ન શક્તિરે જરી.
પ્રીતિ તારી ટેક નારી, શંકા નહિ લગાર;
જનની જે પવિત્રતા, તેછે મન મોઝાર.
પ્રીયા આમ યોગીવત, દેહ દમતી કેમ;

(૧૨)

એહ ભુલ તુમાં ગણું, રહેવું કુશળ જોમ.
તો આ પરાધીન પણું, જાશે કોઈક દિનઃ
વખત જોઈ વરતે નરજો, નીતિનાં પ્રવીણ.

રાગ કલ્યાણ.

(શ્રી જગતપતિ પ્રભુ આપ સન્મતિ એ ચાલ.)

સોનરાણી—

પ્યારા મારા અહો, એ નહિ મુને કહો;
મારી રીતિ પ્રાણવા, રજા મુંને દીઓ.—ટેક.
નીલમ કંકણ આ પેહેરુંતો, જાણો હાથ કડી.
સાડી જનિ રચતમ દરશન વણ, બાળે ફરીફરી. પ્યારામારા.
મુકત માળા આ રાખ્યોતો, ઊંરમાં ઉપજે તાપ;
ઝાંઝરે પગમાં આ ઘાલુંતો, બેડી વત પરિતાપ. પ્યારામારા.
અંજન નેત્ર વિશે આંજુંતો, ચક્ષુ અંધ હું વામ;
કુંમ કુંમ આંહો તમ દરશન વણ, દેખું જાણે ડામ. પ્યારામારા.

રાગ.

(શીવ ધનુ કકન કઠોરે માઈ એ ચાલ.)

સોનરાણી—

કહોતો રાજ સાથે હું આવું. બખતર પેહેરનિ એને
હરાવું.—ટેક.

તમારો વિયોગજો, અતિ દુઃખ દાપક;
ઝેર થતું નિત્ય, વસવું ને આવું— કહોતો રાજ.
આરે શરીરથી દિક્ષી ખતિનું;
કળ બળ કરી હું સીધ ઉડાવું— કહોતો રાજ.

(૧૩)

શરીર પડતો શુંરે થયુંરે,
આમ પરાધિન ખાસ શું થાવું.— કહેલો રાજ.

અજ્ઞ.

(છંદ્રસખાના ઢાળની)

ચાંપરાજ—સોઢારાજ પુત્રનીતું, પુત્રી મારા પ્રાણ;
૩૫ શૈર્ષ્ય ગુણમાં તુંતો, ઓછી નથી જાણ.
પણ આ હાડા કેરું શૈર્ષ્ય, જાણ્યું તે નહીં;
આડી કદીએ ખસસે, પણ હાડા ખસસે નહીં.
કે'તો બેગમ પાડ્યાહતી, આહીં હાજરે કરું;
દિલ્લી તખ્ત પતિ મારી, પગ અહીં ધરું.
મુજ પરાક્રમ તારી પાસે, કહેવું નહિં યોગ્ય;
સાંભળે એવું તો નકી, હાંસી કરે લોક.
માટે સમય વિચારીને, રહેવું અહિં નાર;
તુજ પતિવ્રત સાચવીને, ભક્તિનો વિચાર.
માસ જે છમાસ તે, પિતિ જતાં ન વાર;
પ્રીયન ઉદાસ થઇશ, વહેલો આવીશ નાર.
અવર વાતએછે પ્રીયા, દિલ્લી તખ્તરાય;
ધણા કનેહે ખરે જાણે, મીઠા એ કહેવાય.
જેથી અરુચી હમોને, નવ કદી થતી;
આજ પ્રવલ જાણી એનું, કરીએ ત્યાં ગતી.

સુલતાની કુમરી.

(જાણી જાણ્યું મુજ માનુંગી તેરા)

સોનશાણી—

વખતો વખત તમ પામું હું દરશન,
તો દિન સુખથી કાઢું હો પીયુ—વખતો.

આપ વિના પક્ષ એક ન ભલે;
કોણ આધારથી જીવું હું પીયુ—વખતો.

નિશાની તમારી કટાર રૂમાલની,
દોતો પુત્રથી દિન કાઢું હો પીયુ—વખતો.

ખટ માસ પહેલાં, આવળો સ્વામી;
નહિ આવો તો, તન પાડું હો પીયુ—વખતો.

રાગ સોરઠ ગોડી.

પીયુ મારા વચને પળળેરે, ભરથાર વેસેરા વળળે;—૨૬
મરળે મુગલો બંધનકારી, થતુને શાણા જળળેરે. ભરથાર.
શુદ્ધ ભક્તિ પ્રમુ પેખળે મારી, પુત્ય પતિવૃત કળળેરે. ભરથાર.

(પ્રથમ અંક સમાપ્ત.)

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૨ જો.

(પહાડસિંહ તેની સ્ત્રી સાથે મિત્રતા સંબંધી ચર્ચા કરેછે.

બાદ તેની સ્ત્રી તેને નીચે પ્રમાણે કહે છે.)

બીતી.

વિમળમતિ—

દેતા સેતા પ્રીતે, શુભ વાતનીજ સદૃશ પ્રચટ કરેતા;
ભાજન સેતા-દેતા, મિત્રધર્મ શુભ યોગ્યજ આચરેતા.

દોષ પરસ પર ઢાંકી, ગુણ રત્નોને દ્રશ્યમાન કરતા;
હિતનો મારગ હેતે, દરશાવીને પ્રેમ -હૃદય બરતા.

પહાડસિંહ—

પુરુષારથ ચારેનું, સ્થૂર શરીર આ સાધન કેવાયે;
તુચ્છ ગણીને તેને. મિત્ર દુઃખમાં તે અરપણુ થાયે.
નથી દેહ તે સમયે, વિશેષ ધિમ્મતની તેના મનને;
મિત્ર દુઃખમાં અરપણુ, કરતાં અઠકવિ નહિં તે તનને.

માલીની છંદ.

વિમળમતી—અમર અજરતોએ, મિત્ર કિંચિં થવાની;
નશવર દુઃખ દેહી, સ્વામી નિશ્ચ જવાની.
નકિ નકિ નકિ એતો, નાથ રીતી સુ રાખો;
અનુપમ ખુબી એની, આપ પ્રીતેજ આપો.

વસંતતિલકા છંદ.

વિરુળમતી—સાચી રતી શીશુ તણી, અમમાં રહેછે;
પિતા થકી જનુનીને, વધુએ ગ્રહેછે.
બાલો કરે અસર, તેહમાહે અમારા;
તેવા નકી નહિં કરે, વચનો તમારા.
નાતિ અનિતિ જનુની, તણીએ ગ્રહેછે;
કીશોરમાં મન તણી, સ્થિતિ ત્યાં રહેછે.
તેમાં હશે જનુનીજો, નિતિ બોધ દાતા;
વિશે થશે ખરણીમાં, અવધી ગણાતા.

પ્રવેશ ૨ જો.

(અકબર પાદશાહની કચેરીમાં, કોની સ્ત્રી)

તિવૃતાછે એ વિશે શરત થાય છે)

તારે કોઈ હિમત ધરાવી શકતું નથી તે વખતે આપર.

ભાભા થઈ હિમતથી નાંચે પ્રમાણે બાણ છે.)

(રાગ જુઓજુઓ વિષે બીડીહામ ધનુષ્ય છટાએ ધંધું

આંપરાજ—સુંણો દીક્ષી તખ્ત ધરનાર, ક્ષત્રી કલંક કેમ

મારે ઘેરછે પતિવ્રતા નાર— ક્ષત્રી.

દિસે શુર રહિત સમાજન— ક્ષત્રી.

નથી જોતો હું માઈકેરો તન—ક્ષત્રી.

હજુ કરણ અને બીમસેન— ક્ષત્રી.

હજુ અરજુન કમલે વેન— ક્ષત્રી.

હજુ પ્રયુરાજ ચુહાણ— ક્ષત્રી.

તેની સજીવન બાણો કમાન—ક્ષત્રી.

હજુ અવધ રઘુપતિ બાણ— ક્ષત્રી.

હજુ સહસ્ત્રાર્જુન નિરવાણ— ક્ષત્રી.

મારે ઘેરછે શુદ્ધ સતિનાર— ક્ષત્રી.

જતાં પ્રાણ બગી હુંશિયાર— ક્ષત્રી.

હજુ ક્ષત્રી લોહી વધુ માંચ— ક્ષત્રી.

નસો નસે હુછળેછે કાચ— ક્ષત્રી.

હજુ ક્ષત્રીમાંથી સતી નાર નથી પૃથ્વી માંથી ગધરે

હોડ કરવાહું તૈયાર, ક્ષત્રી કલંક કેમ લશ્કર.

(૪૭)

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

(શેરમેક નામનો મુસલમાન ચાંપરાજની સ્ત્રીનું પતિવ્રત પાણું ભંગ કરીને આગ્યો. તેથી ચાંપરાજને શરત માફીક ગરદન મારવાનો હુકમ થાયછે તે વખતે તે બાલે છે.)

રાગ ભેરવીની ગજલ.

ચાંપરાજ—

ખુશીહુ મેંતો મરનેકું, ઉમેદ નહિ લગાર;
ઉમેદ નહિ લગાર, સ્ત્રી જાતકું ધિકાર ખુશી—ટેક.
લખ જાનત ખોરતકું, ઉસકા જુઠાહે ખાર—ખુશી.
જીસકે બહેંસે હોડકી, ઉસકુ દેના ફિટકાર—ખુશી.
યે આશ મેરે દિલમેહે, હુકમ હોના સરકાર—ખુશી.

પ્રવેશ ૨ જો.

(બાદશાહે જામીન માગ્યો; તે વખતે. નીચે પ્રમાણે અરજદાર અરજ ચુગરે છે.)

ચાંપરાજ—

ગજલ.

મુશ્કેલ છે ખાવીંદ, એવો મળવો જામીન;
ખારો જાન અરપે એવો, કોણ મુજ આધિન.—મુ. ટેક
બિયાસ પર રજા લેવા, અરજ કરે;
તિરમકાર દર્દ પાછો, જલદી કરે.— મુશ્કેલ.
મુજ આપ હદા તણા, આજિંદું કસમ;

લભવીશ કેમ હાડા, ક્ષત્રીનો વુખમ.— મુશ્કેલ.

નિશાં પહેાંચે તો રજા, આપો નામદાર;
નહીં તો ઉઠાયા સજા, યાજીંધું તૈયાર.— મુશ્કેલ.

જામીન માટે દીન કેમ, યાજીં ક્ષત્રી જાત;
ઉડાવો આશિશ એના, શી છરે વિશાત.— મુશ્કેલ.

પહાડસિંહ— રાગઉપરનો.

સરકાર રજા દીજીએ, જામીન ગાર છું;
મુદત પર ન આવે તો, હું ગુનેગાર છું.—સરકાર. ટેક.
એના બદલા શિર માફે, દેવા તૈયાર છું;
આ વાતપર નીધા કરો, હું અરજદાર છું.— સરકાર.
જાણો પહાડસિંહ આ, એ હાડાનો છે જાત;
જગા માટે દિલ્લેશ, કરો હવે ફરમાન.— સરકાર.
(આંપરાજની બદલ પહાડસિંહે પોતાનું શિર કબૂલ કરું.
તેથી આંપરાજ નાચે પ્રમાણે બાલે છે).

રાગ.

(મુઝે છોડ ચલા બનજરા. એ રાહ.)

પ્રીય મિત્ર વિના હો ભાઈ, કોણ મહોબત સાચવે આંહી-પ્રીય. ટેક
જે માથુ દીએ તે મિત્ર, જગ કહે પણ કરવું વિચાર.
તેં કરી દેખાડ્યું ભાઈ, કોણ મોહોબત સાચવે આંહી-પ્રીય.
ધન્ય ધન્ય મિત્ર છે તુજને, તુજ દેહ અરપી તેં મુજને.
તજી પુત્ર કલત્ર સગાઈ, કોણ મહોબત સાચવે આંહી-પ્રીય.
ધન્ય પહાડસિંહ તુજ જનુની, ધન્ય ટેક મિત્ર તુજ મનની.
મૃત્યુંના મુખમાં ભાઈ—કોણ મહોબત. પ્રીય.
તેં જાણી દોસ્તીની રીતી, તેં જગત જાણાવી નીતિ;

આ દિલ્લી શહેરની માંહી— કોણ મહોબત—પ્રીય,
 કદી હોય સહોદર બ્રાતા નહીં રમે સાહસ જીવ જાતાં
 નહિ મળે જોડ તુજ ક્યાંઈ— કોણ—પ્રીય.
 બહુ તાલી મિત્ર જગ મળતા, કોઈ બસત લાળથી બળતા;
 નહીં મળે માર્છ પૂત ક્યાંઈ— કોણ—પ્રીય.
 કરવી તો મિત્રતા આવી, હું કહુંહું જગત જણાવી,
 બીજી નામ તણી મીત્રાઈ— કોણ—પ્રીય.
 જો ક્ષત્રી પૂત્ર હું સાચો, વળું પૂત તહાંથી પાછો;
 જો રજપૂત તન સગાઈ— કોણ—પ્રીય.

સોનરાણી. પોતાના પતિની જન્મતિથિ છે. તેથી દાસી પ્રત્યે
 કેટલું બાવણ કર્યામાદ નીચેનું ગાયન બોલે છે.
 દીંડી.

મુંણ દાસી આજે કરવું સૌ તૈયારી,
 પ્રાણ પતિ તણી, જન્મતિથો ખારી;
 શીવપુજન માટે રાખજે શુદ્ધ વારી. મુંણ.
 ગવરી પુજન મારે કરવું પુરણ ભાવે,
 પ્રાણપતિને એતો, સદ્ય અહીં મેળાવે;
 નોકરી મુદત એની, અંખાજી મટાવે.
 નિર્જળો કહું ઉપવાસ, આજ દાસી;
 ધ્યાન પતિનાં સાથે, ગાઝી સ્તુતિ ખાસી. મુંણ.
 આયુષ્ય દિર્ઘ એને, આપેરે અવિનાશી;
 દાન વિધી સકળ રાખજે તું બારે, મુંણ.
 વિપ્ર સુપાત્રને લાવ જઈ આ વારે,
 દાન કરવાં પ્રીતિ પ્રાણ પતિનાં મારે. મુંણ.

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

(આંપરાજ એની રાણીને ફીટકાર દેવા આવે છે તે વખતે—આડા હાથ દર્ધ દાસીઓ બોલેછે.)

દાસી— (રાગ કલ્યાણીની ગજલ.)

હાડાજી શું કરો સાહસ આ પતિવૃતા એરે નારરે ટેક.
શુદ્ધ ભક્તિ તમ પ્રત્યે મહારાજ, સાચવી છે ટેક આજ
સારરે—હાડા.

કુરે દ્રષ્ટિએ નહિં જુઓ કપાનાય, નીતિ મોરી આઈને
પ્યારરે—હાડા.

આંડાની ધારે પાળે પતિ વ્રત, રહ્યાં છે છ માસ તુલ ધા-
રીરે—હાડા.

(રાજા ફીટકારદર્ધ ચાલ્યા જાયછે. ત્યારે રાણી વિજાપકરેછે)

સોનરાણી— (રાગ ખીયુને તળવનાર એ રાહ)

અચાનક આ શો કોપ કીચો કિરતાર,

કલંક વાઙ્ગું ક્યાંથી આઁયું હું પરે—ટેક.

ચુકી નથી કદી મારો, ધર્મ હું જરા,

ભૂલી નથી વૃતિમા, જાણે માત્રુ ધરા. —

અચાનક.

શું આઁઆ સ્વામીની, શુંરે ચાલ્યારે ગયા,

આંખમાં વરસે ઝર, નોતરી દયા.—

અચાનક.

પતિવૃત ભંગ પ્રભુ, ક્યારે મેં કીધું;

સાક્ષી હૃદયના તમે, જાણો છો ખરું.—

જનમ ધરીને, આજસુધી મારી ટેક;
 પર પુરૂષનું મૂખ જોયું નથી છેક.— અચાનક.
 જ્યારથી રાજ ગયા છે, દિલ્લી પતિ પાસ;
 ખાન પાન તજ્યાં, કેવી રહું છું ઉદાસ.— અચાનક.
 એક નેષ્ટા હાડારાજ, નામ હું જપું;
 સાધવી જોગીણી, ઉપવાસીમાં ખપું.— અચાનક.
 સુ વસ્ત્ર ધરેણું, નથી ધારણુ કપું;
 મિષ્ટ અન્ન નામે નથી, મૂખમેં ધરું.— અચાનક.
 નથી અરીસામાં મૂખ, જોયું કોઈ કાળ;
 કોણે છેટું પડાવ્યું, ઉઠાડી અંતર ત્રાળ.— અચાનક.
 નિર દોષી અખજાને, શા પ્રભુ આ મારે;
 અપને ક્યો નથી મેં, જરેરે વિચાર.— અચાનક.
 પુત્રી તમારીની પ્રભુ, લેજોરે સંભાળ;
 આપઘાત કરી હવે, આણે એનો કાળ.— અચાનક.

રાગ.

(મુઝે છોડ ચલા બનજારા, એ રાહ)

દાસી—માઈ બકિત સાચો તમારો, છે જગકર્તાને પ્યારી.—ટેક.
 તમે પતિવ્રત પુરૂં પાળો, હમી દેહ નિયમમાં ગાળો;
 કેમ પ્રભુતે જશે વિસારી, છે જગકર્તાને પ્યારી.—બાઈ.
 આ ધર્માચરણ તમારું, જોઈ ચકિત થાય દિલ મારું;
 હું નજરે રહું નિહાળી, છે જગકર્તાને પ્યારી—બાઈ.
 તમે રટીએ પતિ ગુણ ગિતા, તમે પગ ધોષને પીતાં;
 પાણી ભાજન કરો પિયારી, છે જગકર્તાને પ્યારી—બાઈ.

આ વાત વધી કુંઈ મોટી, પ્રભુ બલે કરેરે કસોટી;
 તેવીછે તમ તૈયારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.
 જોઈ ટેક તે આવી તમારી, વરતે જગમાં અન્ય નારી;
 તમે આપો મોક્ષની બારી, છે જગકર્તાને પ્યારી—બાઈ.
 હવે વિલાપ બાઈ છોડો, હવે ઉપાયમાં ચિત્ત જોડો;
 ખરી વાત જાયછે મારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.
 કાંઈ શોધી કાઢો મુક્તિ, જેથી આરોપની યાય મુક્તિ;
 અહીં એકે યાય ખુવારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.

રાગદેશની ખમાચ.

સોનરાણી—

મોહે દેકે ફિટકાર, ગયા જીવનહાર મોહે લાગી જવાળ,
 તનકું સજની, આપા કલંકશીર, બયા મૃત્યું ખરે—

મોહે દેકે ફિટકાર—ટેક.

રખું ભક્તિ અપાર, પતિ ચરન આ નાર. તોભી આઈ
 આજ, અખતો સજની, મોહે કરેકે જખમ, પીયુપીછે ફીરે—મોહે.
 મુજ પતિ ઉગાર, પ્રભુ અખલનાર, નમું બાર બાર તુજરે
 ચરને, મુનીદીન પોકાર, પ્રમ્ સહાય કરે—મોહે દેકે ફીટકાર
 સખી લાવ કઠાર, કાટું શીથ આવાર હવે જીના ધિકાર,
 અખતો સજની, યહકુઃખી સંસાર વાકું પાર કરે—

મોહે દેકે ફિટકાર ગયા જીવનહાર.

રાગ ઉપરનો.

દાસી—

નાંહી ચોચ વિચાર, બાઈ કરો આ વાર, નહિં એમાં

સારે, હાડનારી જે આંચું કલંક શીર ફર કરો, નહીં
યોગ્ય વિચાર બાઈ કરો—ટેક.

જાણે દીન દયાળ, તમ ભક્તિ અપાર; આમ મરવું
અકાળ, મુનોરે બાઈ. દેશે લોક ગાળ, બબીચારી ઠ-
રો,—નાંહી યોગ્ય વિચાર.

સોનરાણી—

આશાગોડી.

સહાય થશે જગકત કર્તા, સંકટ વિષે સહાય થશે જગકર્તા;
હુંરે પતિવ્રત કદી નવ ચૂકી, ધર્મ મારો સૃષ્ટી ધર્તા સંકટ.
અનેક સતિના સત્ય તણી રક્ષા, કીધી પ્રબુદ્ધ:અહર્તા. સંકટ.
કોણુ આરોપ આ અધરથી લાવ્યું, કોણુ ભરમાબ્યામુજભર્તા. સં
શુદ્ધ કુંચન ભક્તિ સ્પષ્ટ કરીછે, પ્રગટકરો જગકર્તા. સંકટ.

(દિલી જાય છે ત્યાં રસ્તામાં પરમેશ્વરની સ્તુતિ કરે છે.)

રાગ લાવણી.

(મુઝે છોડ ચલા બનજારા એ રાહ.)

સોનરાણી—

આ કલંક હરિ ઉતારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. ટેક.
તમે રચીછે રચના જગની, મેં રાખીછે તમથી લગની;
મને સત્કારાવી હરીમારો, મુજ પ્રાણ નાથ ઉગારો. આ.
હું ક્ષત્રીની પુત્રી કહાવું, આમ બને તો કુળ લખવું;
મુજ પતિવ્રત આપ વિચારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
તમે વરનારી નીપજાવ્યાં, મન મળ્યાથી જોડાં બનાવ્યાં;
થંઓ અંતરે અમનીદારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક.

મેં કયું છે તિથે મરણુ, પણ સાચ થઈ નીલ ઠરવું;
 મને ખોટા દીધા કીટકારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક.
 હું આંપરાજની ગારી, થઈ ગુણીકા વખત વિચારી;
 કરી કસોટી નૌકાનારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આકલંક.
 જેવી સિતાની રામશું પ્રીતી, જેવી સુલૌચનાની નિતિ;
 એક બુંદી કોટાપતિ પ્યારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક.
 તમે ધ્રુવદેવી વારે ધાયા, તમે ગજની બચાવી કાઃ;
 તું સત્ય પ્રગટ કરનારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આક.
 જેવાં હતાં નળને દમયંતી, તેવાં અમે છીએ દંપતિ;
 નળે કર્યાંતા ઉલટા વિચારો મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 આ અધરથી વાદળું આળ્યું, મુજ ઉપર તે આ કાણુ લાળ્યું.
 હરિ મળ્યો કો કામણુગારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 કોણે બરમાલ્યા પતિ મારા, કરી વચન બાણની ધારા;
 પ્રભુ વાંકશો દીઠો મારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આકલંક.
 ત્યાં વખત નહીં સમવાશે, મુજ સ્વામી મરણુતો થાશે;
 મને શ્યામ મુજે નહીં મારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.

દાસી—

રાગ ઉપરનો.

આ અદ્ભૂત ટેક તમારી, છે પ્રભુને તે બહુ પ્યારી. ટેક
 હવે પ્રયાસમાં ચિત્ત જોડો, હવે વખત રહ્યો છે થોડો;
 કરો અમ્મ વિશે અસવારી, છે જગકર્વાની પ્યારી. આઅ.
 હવે દીક્ષનહિ અહીં કરવી, ધણી યુક્તિ તંદાં આચરવી;
 ધાંચો તરપર કહું તૈયારી, છે જગકર્વાને પ્યારી. આઅ.
 સહાય થશે સૃષ્ટિનાકર્ષ, તે ઉગારસે તમ બર્ષ;

(૨૫)

દ્યો ચીંતા હવે વિસારી, છે જગકર્તાને ખારી. આ અઃ.
આ પક્ષી બોલતાં આવે, તે જવાનો વખત જણાવે;
ઉઠો ધધર નામ ઉચારી, છે જગકર્તાને ખારી. આ અ.

— ❀ ❀ ❀ —

અંક ૬ મો,

પ્રવેશ ૧ લો.

(પહાડસિંહને ફાંસી આપેછે તે વખતે તેના સ્ત્રીવિગેરે બાલેછે
રાગ.

નિમજનમતિ— (સહીયર દુઃખ શું દાખવું એ ચાલ)

પ્રાણનાથ મિત્ર માટે તો, આપો છો તમે પ્રાણ;
એયારે સુકૃત શું બીજું, આ વિધમાં પ્રમાણ. પ્રાણ.

ધન્ય ધન્ય દીન આજનો, મીત્રના બચ્ચે પ્રાણ;
તેથીરે હર્ષજ છે મુને, મીત્ર તણા મુજણ. પ્રાણ.

પણ તમ વિયોગ તો ચાલશે, એવાતણ આ ખંડીત;
દુખ એ અવધી પીયુ મારા, પુરવનાં એ સંચીત.

તમ વિના ગૃહ સુન્ય લાગશે, ઝૂરી ઝૂરી મરીશ;
પીયુ મારા આ સંસારડો, ખારો લાગે આ દીશ. પ્રાણ.

થાઝી સતિ તમ પાછળે, બળું તમારી સંગાથ;
પણ પાઘ્યાહ રોકશે મુને, નહી લેવાય એ વાત. પ્રાણ.

ત્યારે ઝૂરીને મર્ચી વીના, બીજી તથી હલાજ,
ઘોડાં રોજમાં આવો મળું, જાણશે સૌ સમાજ. પ્રાણ.

પહાડસિંહ— રાગઉપરનો.

ખીયા થોક જોડો તમે, આપી દુઃખ મુને થાય;

વિલાપ તમારો સાંભળી, હૃદય ફાટી તો જાય. પ્રીયા.

ઘેર જાઓ હવે હરશયી, બાળને લઈ સાથ;

વિલંબ થાય હવે મુંઝે શાહ કોપશે તાત. પ્રીયા.

નોકર આકરને સંભાળજો, હવે છલા પ્રણામ;

માનસીંહ સંગે જ ભાઈ, કહેજો સૌને સલામ. પ્રીયા.

મીત્ર મારો નક્કી આવશે, જાણશે જો આ વાત;

ધીરજ આપજો એહને, નહીંતર કરશે એ ઘાત. પ્રીયા.

મીત્ર કદી હમણાં આવશે, અમર નહીં થશે નામ;

એ ચીંતા મારા મનમાં, નળશે નહીં ખરચે દામ. પ્રીયા.

માટે વિલંબ હવે નહીં કરો, હર્ષ મુંઝે અપાર;

જનમો જનમ હું માગુછું, આમ કરજો ફીરતાર. પ્રીયા.

ત્યાં પહાડસીંહ ગળામાં ફાસીનું દોરું નાખે છે એટલા ત્યાં

આકસ્માત આંપરાજ આવી પહોંચે છે તે બાત છે)

આંપરાજ— રાગ ઉપરનો.

ધન્ય ધન્ય મીત્ર તુજને, ધન્ય તારી ટેક.

મીત્રાઈની રીત જાણે તું, કૃત્ય કર્યું તે છેક. ધન્ય.

ધીક ધીક છે મુજને, વિલંબ થયો જરા;

તેથી આમ વેઠવું પડ્યું, મારમ દ્યોરે ધરા. ધન્ય.

મરુ કદી તારૂં થાત તો, બાજત મારરિ જાત;

શું મુખ લઈ તારા પુત્રને, હું દેખાડત બાત. ધન્ય.

એક તરફ સ્ત્રી દુઃખ છે, બીજી તરફ તુજ થાત;

એ જીવવાથી મરવું ભયું, કરત હું આપવાત. ધન્ય.

વચન મારૂં જો જાત તો, જગમાં એમ કહેવાત;

(૨૭)

હાડાએ મીચને મારીઓ, ધીક ધીક મુજ જાત. ધન્ય.
 ફૂલેન તુજ સમ મિત્ર તો, મળવા આ જગમાંવ;
 મિત્ર માટે નિજ શીર દીએ, એવા કોક વિરલાય. ધન્ય.
 રામ રામ છેલા છે હવે, છેલા હવે પ્રણામ,
 સ્ત્રી બાળની સંભાળ ને, પ્રીતિ પોંચિ નીજ ધામ. ધન્ય.
 પહાડસીંહ— રાગ ઉપરનો.

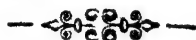
દેવ આગે કોપ તો કર્યો, મોકલ્યો મુજ મિત્ર;
 જોવાય નહીં ધાત મીત્રની, જે છે પરમ પવિત્ર. દેવ.
 મિત્ર વિના મરવું બહું, જે મારો જીવ જાન;
 તે જતાં જગમાં શું રહ્યું, મારે મન સૌ વેરાન. દેવ.

પ્રવેશ ૨જો.

(અકબર બાદશાહની કચેરીમાં સોનરાણી નાયકાનું રૂપ
 ધારણ કરી આવે છે અને તે વખતે ગાય છે)
 સોનરાણી— રાગ ખેવાડો.

કોઇને શીર પર વગર વિચારે ખોટું ન દીજે, આજ. ટેક.
 મુરજ છાપો બાદલે તે દો ધડી છુપી જાય;
 બાદલ છાપાં બીખરી જાતાં, જાહેર જગમાં જાણાવે ખો.
 કંચન મુદ્દ છે ઘોળીતું, તેને બાદલું કહેશે કોઈ;
 તાપ તેને દઈ કરે કસોટી, હેમ પ્રગટ તવ હેતરે. ખોટું.
 કૃષ્ણ મુલેલું બાગમે, તેની સજ્જન લેશે સુવાસ;
 ફૂલેન દોશ જો પ્રાણમાં, તેને આપશે તેજ કુવાસરે. ખોટું.
 નરે નારીનાં જોડાં, તેનાં દીલની દોરી એક;

વેહમ વિચારોલાવણી, તેમાં તુનં તળે નહીં ટેકરે. ખોટું.
 અજબ ગાંઠ છે રનેહની, તે દંપતીના દીક્ર માંય;
 એક વારતો ત્રુટશે, તેવી બીજી નહીં બંધાયે, ખોટું.
 કોઈ ન પડશે સજનો, કરી દુર્જન કેરે પાસ;
 સુખનો સાજતે તોડશે, દીલને કરશે ઉદાસરે. ખોટું.
 વિચારી નરે વાવરો, આ યુગવની તરવાર; -
 સાચ ખોટ જાણ્યા વિના, તે યુગ મારશે મારે. ખોટું.

રાગલાવણી.

સોનરાણી.—(ખુશ રહેા સન મજા મેરા બીધાતામેરી. એ ચાલ)

મુજ ઉપરે યુગરી પીતા પાદશાહ જાણી,	
હું હવે યુણકા નથી હાડાની રાણી.	ટેક.
એણે નથી દીધું મુજ મુખ, વાત છે સીધી;	
હહ ખરી આટલી વાર, વાતમાં લીધી.	મુજ.
આબાઃ઼ે જ્યારથી, હાડો આપની પાસ;	
હું જપ તપ કરતી નાર, રહી ઉદાસ.	મુજ.
હું હતી-મહેલમાં, ખતિયાંનમાં નારી;	
એકદમ રાજાજી, આવો ઉધાડી બારી.	મુજ.
નવ પુછ્યું ગાઠ્યું, કાંઈ વચનની વણી;	
મુને કરવા લાગ્યા નાથ, ઝેરનો દ્રષ્ટી.	મુજ.
હું જાણું નહીં કાંઈ વાત, તે કેમ બનેલી;	
હું થઈ મઈ બાકુલ, નારે સ્તબ્ધને થેલી.	મુજ.
અરે શું મારો અપરાધ, જાણાવો ખારા.	

(૨૬)

વણ ઉતારે દઈ ધીકારે, થયા અસ્વારા. મુજ.
 મુને કહ્યું તાહરે માટ, મુજ શીરે જાએ;
 ધીક ધીક અબલાની જાત, વણજ ખોવાયે. મુજ.
 મેં પગ નથી દીધો, બહાર ખુંદી કોટાથી;
 હું થઈ નાયકા નારે, આરોપ ખોટાથી. મુજ.
 કરી કસોટી મુજ ભગવાંન, તમારી દ્રષ્ટે;
 મુજ લજ્જા રાખી નાથ, પહોંચ્યાડી કષ્ટે. મુજ.
 મુજ પીયુએ કીધો શરત, આપીશું ભારી;
 હતો -હૃદય વિશે વિશ્વાસ, સતિછે નારી. મુજ.
 પણ સાહસ શુરે થયું. આરથા મુકી;
 કેમ આબ્યા અણુ વિશ્વાસ, નથી હું સુકી. મુજ.
 બ્યારે બુલે નીજ ભરથાર, નારીએ કહેવું;
 કરી કળાને કાઢવો, બહારે સુખ દુઃખ સહેવું. મુજ.
 જો રાખી શરમ હું નાવત, આપ બુવનમાં;
 મુજ પતિ તણી રહી જાત, મનની મનમાં. મુજ.

— ❦ —

(રાગ ખીહાગની ગજલ.)

(રાગ મુજ કોન ધરસે લાયા યહાં એ ચાલ.)

આંખરાજ—

એણે કૃત્ત કયું કદી આણું;
 તો હું શીક્ષાનો હાથ ઉઠાવું. એણે. ૧૬.
 આપ ખુદાવિંદ કરો મહેરબાની,
 માફી દીઓ એને, અરજ બજાવું. એણે.
 વળી એ શરણ, આબો છે મારે;
 કશી ખીરે આપ થકી પજાવું. એણે.

હોડ હોયો એ, શીક્ષાતો પામે;
હું ચાહું તો એનું, શીશ ઉડાવું.
ગુણ પર ગુણ તો, મોંએ કરે છે;
અવગુણ પર ગુણી જગમાં કહાવું.

એણે.

એણે.

પ્રવેશ ૩, જો.

ચાંપરાજ— (પદ્માતાપ કરે છે.)

માલીની છંદ.

હર હર શીવ મે શું, કોષ કીચો નઠારો;
દુરજન છત્ર માની, ફેરવ્યો મગજ મારો. ૧
ધીકધીક પલમણે, પ્રીત સાચી વીસારી;
ધર જઈ ફીટકારો, શુદ્ધ રામા બીચારી. ૨
ખરી હતી પ્રીયામારી, નોતી એરે નઠારી;
વિરહ વચન ત્રાડી, દુભવી પ્રાણ પ્યારી. ૩
ધન ધન ધન કાંતા, હેત તાંજેજ ગાદું;
હરહર નિર્દોષી, ઉપરે ખડું કાઢ્યું. ૪

ગજલ.

મેંને ક્યા જુલમ તેરેપર, મરીપ્યારી; મરીપ્યારી.
સાહસ કર નારે દોષદું, મે ધિકારી. (૨)
બચાઈ તેને યહ મરી જાન, મરી પ્યારી. (૨)
શુદ્ધ ક્ષત્રી પુત્રી રખીવટતેં, સતિનારી. (૨)
સચ્ચો સ્નેહ ગાંઠ તેરીહે, મરી પ્યારી. (૨)
ધન્ય ધન્ય ધન્ય હે પ્રીતી તેરી, સચ્ચોપ્યારી. (૨)
મુનેગાર તેરી હુવા હું મેં, મરી પ્યારી. (૨)
માફી અક્ષતો રૂઝે, દિલકા, જખમ કારી. (૨)

ગજલ દેશની.

સોનરાણી—

શુણો પીયુ મારા એ પારખું, પ્રભુ લઇને પ્રેમ પકો કરે. ટેક.
 નથી વાંક તમારો પ્યારાપતિ, તમને ખાતરી જો હું માંહતા
 કીધી હોડ હામ ધરી તમે, ભરીસબામાહિ વિનાડરે. શુંણો.
 દુઃખ સ્થાનિતો બચાવે પતિ, પીયુ દુખે કામ આવે સતી;
 જો પ્રીતિ ખરી નરનારીની, નવ ગુમ રેશે કદી અરે. શુંણો.
 આ બનાવ અત્રે એવો ખત્તો, વેમ મારો પકો થયો ધણો;
 તેથી સાહસ તમોએ કર્યું, નથી લોપ નાચ એમાં ખરે. શુંણો.
 હું શિક્ષા દણ સતી નારીઓ, શાષો સંકટે આવી બારીઓ;
 સાચ તમારું તે જણાવજો, નહીંતો એદ થાશે અહાખરેશુંણો.
 આ જગમાં દુરજનજે વસે, તે બીજનું બરું કરી હસે;
 તેવા નરથી ચેતતાં ચાલજો, તો જીવીત સાગું થશે અરે. શુંણો!

રાગ.

(ખેલ પૂરણ થયા બાદ, સર્વ પાત્રો ગાય છે.)

કહ્યાણુની ગજલ.

પ્રીયા પ્રીતે નરો, સાહસ નવ કદી કરો,
 સોનરાણીનું ચરિત્ર, ચિત્તમાં ધરો. ટેક.
 ચાંપરાજ બુંદી કાઠાનો, રાજ જો વિખ્યાત;
 ચરિત્ર તેની સોનરાણીનું, સંભળાવ્યું હે ભાત. પ્રીયા.
 દોષ કલંકો નરનારીના, શુંણી પરપર ભાત;
 વગર તપાસે ત્વરા કરી નવ, કરશે સાહસ ધાત—પ્રીયા.
 પવિત્ર દિલની પત્ની હોયે, કંઈ દીન નહીં દુસાય;

(૩૨)

મલીન દિલની હાય માનની, ક્ષણમાં પલટી જાય. પ્રીયા.
 સ્વભાવ મળતા નરનારીના, અવધી એછે સુખ;
 વળી હાય વિદ્યા રસભાગી, કદીન ઉપજે દુઃખ. પ્રીયા.
 યોગ્ય ઉમરે પરણે બને, રૂપ ગુણ ભરપુર;
 પુત્ર રત્ન પાકે તેમાંથી, જગહિત કારક શુર. પ્રીયા.
 સ્વામિ થાઓ નીતિ જ્ઞાતા, પ્રીયા પ્રેમ મગન;
 પતિ ભક્તિમાં લીનનારીઓ, ક્ષણ નવ જીવંત મન પ્રીયા.
 આર્ય મુખોધ સદાએ માગે, ઇશ્વર પાસ વચન;
 ભરત ભૂમિમાં જોડો જગપતિ. દંપતિ નીરમલમન પ્રીયા.
 પ્યારીપર વેહેમો લાવી નર, કરોન સાહસ કામ;
 એ ઉપદેશ જણાવા માટે, ધરી હોએ હામ. પ્રીયા.
 નર નારીનાં જોડાં મળતાં, ગુણ વિદ્યાના સાથ;
 સ્વર્ગ સુખ જાણો જગદીશે, આપ્યું હાથે હાય. પ્રીયા.
 જે સદ્ગૃહસ્થો કાંચો પુરણ, ખાતે ભજવી એજ;
 ભૂલ ચુકની માફી દેશો, નીતિ માટ રચેજ. પ્રીયા.
 તરફી લઇને તમો પધાર્યા, એ ઉપકાર અમાપ;
 પધારશો પ્રીતિથી ગ્રહસ્થો, અંચ એલમાં આપ. પ્રીયા.

